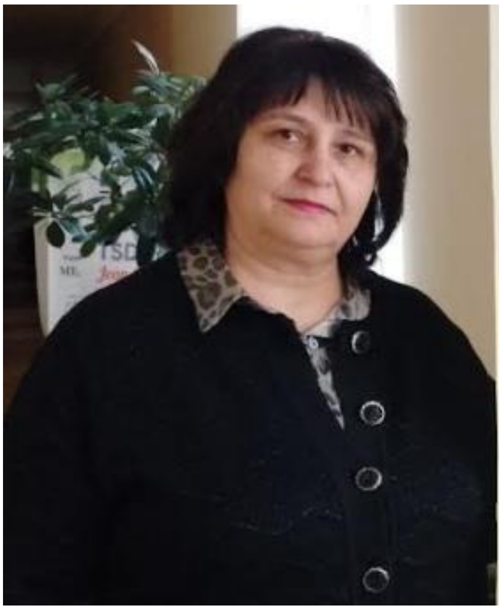

Nataliia Baiurko – *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Biology, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine).*

Research interests: *natural sciences preservice teachers' environmental competence formation; organization of creative activities in natural sciences lessons; schoolchildren's project work on ecological and natural topics.*

Наталія Баюрко – *кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри біології, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна).*

Наукові інтереси: *формування екологічної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін; організація творчої діяльності на уроках природничої освітньої галузі; проєктна діяльність школярів еколого-природничої тематики.*

ORCID: 0000-0002-6172-9669
E-mail: nv.bayurko@gmail.com

Inna Karuk – *Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer, Associate Professor at the Department of Preschool Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine).*

Research interests: *the peculiarities of preschool children's ecological and natural competence formation; the introduction of European educational environmental technologies into the educational process of preschool educational institutions.*

Інна Карук – *докторка філософії (PhD), старша викладачка, доцентка кафедри дошкільної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна).*

Наукові інтереси: *особливості формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку; впровадження європейських освітніх екологічних технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти.*

ORCID: 0000-0001-9626-9589
E-mail: karuk.i@ukr.net

Natalia Kazmirchuk – *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine).*

Research interests: *environmental education of children; organization of forest schools in Ukraine; the peculiarities of Eco-schools work.*

Наталя Казьмірчук – *кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри початкової освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна).*

Наукові інтереси: *екологічна освіта дітей; організація лісових шкіл в Україні; особливості діяльності Eco-schools.*

ORCID: 0000-0003-4052-5883
E-mail: natalikazmirchuk@i.ua

© Baiurko N., Karuk I., Kazmirchuk N., 2025

DOI: 10.58407/NI.25.3-4.5

THE DIAGNOSTICS OF THE PRESCHOOL CHILDREN'S ENVIRONMENTAL THINKING DEVELOPMENT: RESEARCH RESULTS

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The purpose of the article *is to diagnose the preschool children's environmental thinking development, proposing research tools; to prove the effectiveness of the European educational practices for the development of preschool children's environmental style of thinking.*

Methodology. *Theoretical methods: the analysis of scientific, educational and methodological domestic and foreign literature on the preschool children's environmental thinking development; empirical methods: the surveys, interviews, analysis of products of preschool children's creative work, the surveys of educators.*

Scientific novelty. *The article presents a theoretical analysis of the concept of 'ecological thinking', defining it as the ability of a child to realize that he or she is part of nature, to understand simple interrelationships in the environment, to emotionally empathize with living beings, and to act responsibly towards the environment. Environmental thinking includes basic knowledge of nature, is based on the awareness of the consequences of human activity, a positive emotional attitude towards the environment and takes into account practical skills of careful management of natural resources. Particular attention is paid to the implementation of the international Erasmus+ Jean Monnet Module 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH 'Ecological education of preschool and primary schoolchildren: a European approach' project (2022), which focuses on the children's environmental thinking development through the implementation of the European pedagogical experience.*

In the course of the study, the criteria (emotional and value, cognitive and worldview, practical and activity), indicators and levels (low, medium, high) of preschoolers' environmental thinking development were identified, and methodological tools were proposed. The results testified that the children whose teachers actively implemented the European experience had higher indicators of the environmental thinking development than the children studying according to basic programs. After surveying educators, the methodological recommendations that are based on the European pedagogical experience and help develop preschool children's environmental thinking were formulated.

Conclusions. *The study is based on the rich experience of the European Union countries in the development of children's environmental thinking, proved the effectiveness of implementing the European educational practices in the work of Ukrainian preschool educational institutions.*

Keywords: *environmental thinking, European experience, preschool children.*

Мета статті *– провести діагностику розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку, запропонувавши інструментарій дослідження; довести ефективність європейських освітніх практик для розвитку екологічного стилю мислення дошкільників.*

Методи дослідження*. Теоретичні – аналіз наукової, навчально-методичної вітчизняної і зарубіжної літератури з питань розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку; емпіричні – опитування, бесіди, аналіз продуктів творчої діяльності дошкільників, опитування вихователів.*

Наукова новизна. *У статті представлено теоретичний аналіз поняття «екологічне мислення», визначено його як здатність дитини усвідомлювати себе частиною природи, розуміти прості взаємозв'язки в довкіллі, емоційно співпереживати живим істотам, діяти відповідально щодо навколишнього середовища. Екологічне мислення містить базові знання про природу, спирається на усвідомлення наслідків людської діяльності, позитивне емоційне ставлення до довкілля та враховує практичні навички бережливого поводження з природними ресурсами. Особливу увагу звернено на реалізацію міжнародного проєкту Еразмус+ Jean Monnet Module 101085524 – EcoEdEU –*

ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» (2022), де закцентовано на розвиток екологічного мислення дітей завдяки імплементації європейського педагогічного досвіду.

У процесі дослідження виокремили критерії (емоційно-ціннісний, когнітивно-світоглядний, практично-діяльнісний), показники та рівні (низький, середній, високий) розвитку екологічного мислення дошкільників, запропонували методичний інструментарій. Отримані результати показали, що діти, педагоги яких активно впроваджують європейський досвід, мають вищі показники розвитку екологічного мислення, ніж діти, які навчаються за базовими програмами. Після опитування вихователів сформулювали методичні рекомендації, що базуються на європейському педагогічному досвіді та допомагають розвивати екологічне мислення дітей дошкільного віку.

Висновки. *Проведене дослідження спирається на багатий досвід країн Європейського Союзу щодо розвитку екологічного мислення дітей, доведено ефективність упровадження європейських освітніх практик у роботу українських закладів дошкільної освіти.*

Ключові слова: *європейський досвід, екологічне мислення, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Екологічні проблеми планетарного масштабу потребують прийняття кардинальних рішень (очищення водойм, відновлення лісів, озеленення території, регенерація ґрунтів, утилізація та переробка сміття тощо). Активна природоохоронна діяльність буде максимально ефективною, якщо ще з раннього дитинства розпочати розвиток екологічного мислення дітей. Дошкільний вік є сенситивним періодом для його розвитку, адже діти є надзвичайно сприйнятливі до емоцій, образів, прикладу дорослих. Через щоденні спостереження, ігри, догляд за рослинами й тваринами формуються перші уявлення про красу, цінність та вразливість природного середовища, а це сприяє розвитку емпатії, відповідальності за довкілля, дозволяє краще формувати навички співжиття в гармонії з довкіллям. Якщо з ранніх років навчити дитину не нищити природу, не смітити навколо себе, а навпаки – берегти довкілля, відновлювати природні ресурси, то в майбутньому вона з більшою ймовірністю, ніж зазвичай, стане свідомою особистістю, здатною жити в гармонії з навколишнім середовищем.

Розвиток екологічного мислення дітей дошкільного віку є цілеспрямованим, поетапним і водночас творчим процесом, що потребує активної взаємодії у системі «педагог – дитина – довкілля». Для того щоб розвинути екологічне мислення дошкільників, потрібно забезпечити їх ґрунтовними знаннями, сформувати уміння і навички бережливого поводження у природному довкіллі, навчити естетично сприймати природу. Розвинене екологічне мислення дітей є основою для формування ціннісного ставлення до природи, запорукою виховання свідомих, соціально й екологічно відповідальних громадян у майбутньому.

Аналіз основних досліджень і публікацій з проблеми. У нормативних документах Європейського Союзу розвиток екологічного мислення дошкільників не завжди виокремлюється як окрема категорія, але він чітко інтегрований у ширший контекст освіти для сталого розвитку (ОСР / ESD), починаючи з дошкільного віку. Так, у Стратегії освіти для сталого розвитку (*Strategy for Education*, 2021) підкреслюється необхідність розвитку екологічного мислення дітей якомога раніше, включно з першими роками життя. У рекомендаціях Ради ЄС щодо навчання для сталого розвитку (*Council Recommendation*, 2022) вказано, що дошкільна освіта має відігравати важливу роль у розвитку екологічної свідомості, екологічного мислення та ціннісного ставлення до природи. У європейській рамці компетентностей (*The European Sustainability*, 2022) представлені ключові компетентності для сталого розвитку, вони рекомендовані для інтеграції на всіх рівнях освіти, включно з дошкільною. Одна з компетентностей комбінує знання з природничих та екологічних дисциплін, практичні уміння і навички бережного поводження з довкіллям, ціннісне ставлення до природного середовища, усвідомлення власної відповідальності за збереження та примноження ресурсів. У Рамці якості дошкільної освіти в ЄС (*Council Recommendation*, 2019) визначено універсальні компетентності, серед яких є екологічна, що передбачає виховання в дітей бережного ставлення до природи, здатності жити в гармонії з навколишнім середовищем, гуманно ставитися до довкілля.

Проблеми розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку розглядають європейські науковці, а саме: С. Елліот, Дж. Девіс, Є. Ерлемальм-Хаґсер досліджують інтеграцію освіти для сталого розвитку в

дошкіллі, наголошуючи на важливості повсякденної екологічної практики та ролі педагога (Elliott et. al., 2020); О. Лусклет та Н. Бергер працюють над питаннями інтеграції екологічних тем у щоденну освітню діяльність дітей (Lysklett & Berger, 2017); І. Самуелсон та Ю. Кага займаються питаннями формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку, розвитку екологічної ідентичності (Samuelsson & Kaga, 2008).

В українській законодавчій та освітній базі питанню розвитку екологічного мислення дітей приділяється значна увага. Так, в освітньому напрямі «Дитина в природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти (2021) визначено пріоритет не лише на процес набуття знань про природу, але й усвідомлення дитиною себе частиною великого Всесвіту та природного світу. Особливе значення приділяється розвитку екологічної свідомості, екологічного мислення та відповідального ставлення до природи.

Теоретичний аналіз проблеми формування природничо-екологічної компетентності дошкільників засвідчує, що її розвиток забезпечується шляхом інтеграції знань про природу, розвитку екологічного мислення, виховання ціннісного ставлення до довкілля та активної пізнавальної діяльності дітей у взаємодії з природним середовищем (Бєлєнька та ін., 2013). Естетичний аспект екологічної освіти яскраво висвітлює у своїх дослідженнях Г. Тарасенко (2018), яка наголошує на важливості навчати дітей милуватися природою, помічати її красу. У посібнику В. Скребця та І. Шлімакової (2014) обґрунтовується необхідність виховання ціннісного ставлення молоді до природи, розвитку емоційно-ціннісної сфери та екологічної свідомості дітей, а також до виховання дбайливого ставлення до довкілля через ігрову діяльність, спостереження та пізнавальні ситуації. Дослідниці О. Кононко та С. Матвієнко (2019) визначають шляхи формування в дітей уявлень про природу, пропонують ефективні способи виховання емпатійного ставлення дітей до довкілля, що містять екологічний компонент.

Питання розвитку екологічного мислення дітей з раннього віку досліджується у рамках міжнародного проєкту Еразмус+ Jean Monnet Module 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» (2022) (Казьмірчук та ін., 2024; Карук & Стахова, 2024).

Формулювання цілей статті. Мета наукової розвідки полягає у тому, щоб провести діагностику розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку, запропонувати інструментарій дослідження; довести ефективність європейських освітніх практик для розвитку екологічного стилю мислення дошкільників.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. Для реалізації мети дослідження використано комплекс методів, серед яких: теоретичний аналіз наукової, навчально-методичної вітчизняної і зарубіжної літератури з питань розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку; емпіричні – опитування, бесіди, аналіз продуктів творчої діяльності дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Європейські науковці розглядають екологічний стиль мислення дошкільників як важливу складову формування сталого світогляду, що ґрунтується на усвідомленні взаємозв’язків у природі, емпатії до живого, практичному досвіді та моральній відповідальності. На їхню думку, екологічне мислення не може розвиватися лише через засвоєння знань – воно розвивається завдяки безпосередній взаємодії з природним середовищем, участі у спільній діяльності, спостереженнях, іграх, догляді за рослинами й тваринами (Davis & Elliott, 2023; Samuelsson & Kaga, 2008).

У сучасну дошкільну освіту країн Європи активно впроваджуються підходи екопедагогіки, лісових шкіл, педагогіки співучасті, що формують у дітей не лише когнітивне розуміння природи, а й емоційно-ціннісне ставлення до неї. Екологічне мислення в педагогіці ЄС розглядається як здатність дитини бачити себе частиною природи, приймати етично вмотивовані рішення, діяти з турботою та відповідальністю до природного довкілля, що у майбутньому забезпечить становлення екологічно свідомого та гуманного громадянина.

Екологічне мислення дітей дошкільного віку – це особлива форма пізнавальної діяльності, що полягає у здатності розуміти взаємозв’язки в природі, усвідомлювати себе як частину довкілля, оцінювати власну поведінку щодо навколишнього середовища та передбачати її наслідки. Таке мислення формується поступово – завдяки емоційному залученню, практичній діяльності та цілеспрямованій педагогічній роботі, яка сприяє розвитку екологічної свідомості, відповідальності й ціннісному ставленню до природи (Скребець & Шлімакова, 2014).

Екологічний стиль мислення дітей дошкільного віку – це початкова форма усвідомленого ставлення до природи, що виявляється в умінні помічати взаємозв’язки між живими істотами та середовищем, в

емоційно-позитивному ставленні до довкілля, а також у готовності діяти дбайливо й відповідально (Іщенко & Мельникова, 2019). Як стверджує Р. Падалка (2018), екологічне мислення у дітей формується як результат цілісної педагогічної системи, що поєднує такі чинники: пізнавальну діяльність, емоційно-ціннісне ставлення до природи, практичну взаємодію з природним середовищем та відповідальну поведінку в довкіллі. Дослідник наголошує, що екологічне виховання має бути інтегрованим у всі сфери життя дитини (через гру, спостереження, творчість, повсякденні справи) і не зводитись лише до передавання знань (Падалка, 2018).

На основі європейських та українських наукових досліджень визначили критерії та показники розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку (див. *Таблиця 1*).

Таблиця 1

Критерії та показники розвитку екологічного мислення дошкільників

Критерії	*Показники*
Емоційно-ціннісний	дитина виявляє позитивне ставлення до довкілля, проявляє співчуття до природи, обурення через шкоду завдану навколишньому середовищу та радість від спілкування з природою.
Когнітивно-світоглядний	дитина називає об׳єкти природи, розуміє прості причинно-наслідкові зв׳язки в довкіллі, усвідомлює поняття «шкода для природи», необхідність бережного ставлення до навколишнього середовища, ідентифікує себе як частину природи та прагне дізнатися більше про довкілля.
Поведінково-діяльнісний	дитина виконує прості екологічні дії (сортує сміття, доглядає за рослинами та тваринами тощо), виявляє ініціативу в охороні природи, прагне активно охороняти довкілля.

Орієнтуючись на критерії та показники, виокремили рівні розвитку екологічного мислення дітей, а саме:

Низький рівень. Дитина знає окремі назви природних об'єктів, не усвідомлює причинно-наслідкових зв'язків у довкіллі; емоційне ставлення нестійке, діти не відчувають емпатії до природного середовища; дії – ситуативні, без розуміння, участь в екологічній діяльності відбувається тільки за наказом дорослих.

Середній рівень. Дитина розуміє основні взаємозв'язки в природі, цікавиться природним довкіллям, знає основні базові поняття; емоційно реагує на проблеми природного середовища, переймається за його долю; виконує екологічно доцільні дії за зразком дорослого, проявляє зацікавленість у природоохоронній діяльності, проте не завжди знає, як правильно чинити.

Високий рівень. Дитина цікавиться взаємозв'язками в природному довкіллі, активно вивчає особливості природного середовища (види живої і неживої природи); виявляє усвідомлене, стійке позитивне ставлення до довкілля, самостійно пояснює, чому його потрібно охороняти; самостійно ініціює природоохоронні дії, висловлює думки щодо збереження довкілля.

Для діагностики розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку провели дослідження на базі КЗ «Заклад дошкільної освіти №26» ВМР, у якому взяли участь 37 дошкільників експериментальної групи та 32 дошкільники контрольної групи. З 2022 по 2025 рр. педагоги дітей експериментальної групи брали участь у низці заходів (майстер-класів, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації у рамках міжнародного проєкту Еразмус+ Jean Monnet Module 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» (2022) та переймали досвід колег Європейського Союзу щодо розвитку екологічного мислення дошкільників. Вихователі дітей контрольної групи працювали за стандартними програмами.

Для діагностики емоційно-ціннісного критерію розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку запропонували метод «ЕКО-діалогів», популярний у Фінляндії та Норвегії, його мета – виявити рівень емоційного ставлення до довкілля. У ході цього методу з дітьми проводиться діалог про природу, оцінюється вміння дітей підтримувати розмову про довкілля, емоційна реакція на руйнування природного середовища, емпатія до нього, здатність проявляти турботу. Вихователі запропонували два діалоги: «Хто допоможе дереву?» та «Сонечко шукає дім». Під час першого діалогу педагог пропонував такі репліки:

«Діти, подивіться на це деревце. Воно засохло. Як ви гадаєте, чому?» Відповіді дітей були різними, зокрема: «Його, мабуть, ніхто не поливав», «На нього пішов кислотний дощ», «Його коріння хтось витоптав» тощо.

«А що ми можемо зробити, щоб допомогти дереву?». Відповіді дошкільників були такими: «зрубати старе дерево та посадити нове», «спробувати поливати кожного дня», «посадити більше квітів навколо».

«А як ми можемо щодня допомагати природі навколо?» І отримали результати: «Не ламати гілочки, не смітити, доглядати за рослинами», «Кожен день слідкувати за собою, не забувати сортувати сміття, економно ставитися до води», «Нічого можемо, хай це роблять дорослі» тощо.

У процесі діалогу «Сонечко шукає дім» вихователь запропонував такі репліки:

«До нас на долоньку прилетіло Сонечко. Як ви думаєте, чому воно тут?». Відповіді дошкільників були такими: «Може, шукає місце, де сховатися», «Хоче відпочити», «Хоче погрітися на сонечку», «Шукає їжу».

«А чи добре йому буде, якщо ми схопимо його і покладемо в банку?» Відповіді дітей: «Ні, воно ж буде сумним», «Йому потрібна свобода і квіти», «Воно буде дружити з нами», «У банці можна буде добре дослідити Сонечко» тощо.

«Як нам поводитися, щоб не зашкодити комашці?». Відповіді дошкільників: «Обережно дивитися, не ловити, не шкодити природі», «Погладити комашку», «Віднести у сонячне місце» тощо.

Отримані результати свідчать про те, що здобувачі дошкільної освіти здебільшого емпатійно ставляться до природи. Емоційно-ціннісний критерій розвитку екологічного мислення на низькому рівні знаходиться у 4 (10,8%) дошкільників експериментальної групи та 11 (34,3%) контрольної групи; на середньому рівні – у 23 (62,2%) дітей експериментальної групи та 18 (56,3%) контрольної; на високому – у 10 (27,0%) дошкільників експериментальної групи та 3 (9,4%) контрольної.

Для діагностики когнітивно-світоглядного критерію розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку запропонували дітям виконати комплекс завдань, що потребує теоретичних знань, зокрема необхідно було дати відповіді на такі питання:

– Що таке природа?

– Чому потрібно берегти природу?

– Що буде, якщо люди забруднюватимуть воду/повітря/ліси?

– Хто живе у лісі? Що станеться, якщо зрубати всі дерева?

– Що треба робити, щоб природа залишалася красивою та чистою?

– Чи можуть люди допомагати тваринам і рослинам? Як саме?

– Які дії людини шкодять природі? Назви приклади.

– Чому не можна смітити в парку/на річці/у лісі?

Відповіді дітей були різноманітними. Наприклад, на питання «Що таке природа?» дошкільники відповіли так: «Природа – це дерева, пташки і сонечко, вона живе на вулиці!», «Природа – це все, що не зробила людина, це квіточки, хмарки, ліс і річка», «Природа – це коли зелено, гарно і чисто», «Природа – це світ навколо нас», «Природа – це рослини та тварини, ми зобов'язані їх берегти» тощо. На запитання «Чому потрібно берегти природу?» діти відповіли таким чином: «Бо тваринки не матимуть де жити, якщо ми все зруйнуємо», «щоб було чисто і гарно, і можна було гуляти», «Якщо ми будемо смітити, дерева захворіють і не буде кисню», «Якщо не берегти природу, то ми всі захворіємо і загрузнемо у смітті», «Людина – частина природи, коли руйнуємо природу, то руйнуємо своє життя», «природа – це наш друг, а друзів треба любити і не ображати», «Щоб квіточки росли, пташки співали, і всім було добре та затишно».

Окрім того, попросили дітей намалювати природне довкілля. Пропонуємо творчу роботу Аліни М. (5 років).

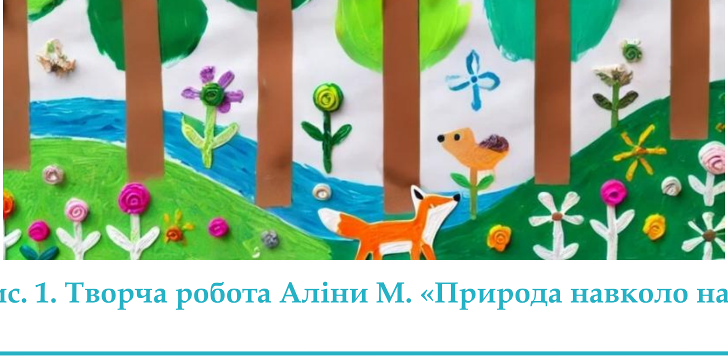

Рис. 1. Творча робота Аліни М. «Природа навколо нас»

Проаналізувавши відповіді на питання та роботи дітей, дійшли висновку, що дошкільники здебільшого мають чіткі уявлення про навколишнє природне середовище, прагнуть жити в чистому довкіллі та в гармонії з природою. Результати засвідчили, що когнітивно-світоглядний критерій розвитку екологічного мислення на низькому рівні знаходиться у 3 (8,1%) дошкільників експериментальної групи та 10 (31,2%) контрольної групи; на середньому рівні – у 22 (59,4%) дітей експериментальної та 16 (50,0%) контрольної групи; на високому – у 12 (32,5%) дошкільників експериментальної та 6 (18,8%) контрольної групи.

Для діагностики поведінково-діяльнісного критерію запропонували дітям розглянути серію малюнків та прокоментувати, на яких із них люди поводяться гуманно, бережливо по відношенню до природи, а на яких – навпаки.

Рис. 2. Серія зображень для опису дітьми дошкільного віку

Евеліна П. (6 років) прокоментувала зображення таким чином: «На першому малюнку хлопчик вивчає різні квіти, він бережно користується лупою. На другому малюнку зображені діти, що саджають дерево, це дуже добра справа, адже дерево дасть холодок та плоди влітку, взимку може стати прихистком для птахів і тварин, до того ж дерево виробляє кисень. На третьому малюнку зображено, що діти нищать природу: ламають гілки дерева, руйнують мурашник. Це невиховані діти, природу треба берегти. На четвертому малюнку хлопчик дружить з кроликом, він гарно з ним грається, не ображає його. На п'ятому малюнку хлопці бешкетують, ламають дерево. На шостому малюнку хлопчик спостерігає за ящіркою, тихо себе поводить, щоб тваринка не злякалася. На сьомому малюнку діти палять вогонь, це дуже небезпечно, адже можна постраждати самому і нашкодити природі. На восьмому малюнку діти роблять добру справу, збирають сміття, очищають природу».

Також дітям необхідно було проаналізувати ситуацію екологічного змісту «Клумба під загрозою» (у дворі садочка росли гарні квіти, але один хлопчик почав зривати пелюстки і топтати клумбу, бо йому було нудно…). Єгор Т. (6 років) проаналізував ситуацію так: «Потім квіти зів'яли, їм було боляче. Іншим дітям стало сумно й прикро, адже вони любили ці квіти й хотіли, щоб клумба залишалася гарною. Гратися потрібно так, щоб не шкодити природі – бігати по доріжці, милуватись квітами, а не зривати їх. Щоб зберегти красу клумби, треба поливати квіти, доглядати за ними, не топтати і сказати іншим, щоб теж берегли природу».

Проаналізувавши всі відповіді, визначили, що здебільшого дошкільники демонструють почуття відповідальності, емпатію до природи, усвідомлюють правила співжиття з довкіллям, а це є важливими ознаками екологічного мислення у дошкільному віці. Загалом показники засвідчили, що поведінково-діяльнісний критерій розвитку екологічного мислення на низькому рівні знаходиться у 3 (8,1%) дошкільників експериментальної групи та 10 (31,2%) контрольної групи; на середньому рівні – у 25 (67,6%) дітей експериментальної групи та 18 (56,2%) контрольної; на високому – у 9 (24,3%) дошкільників експериментальної групи та 4 (12,6%) контрольної.

У цілому дошкільники продемонстрували вміння емоційно співпереживати, діяти екологічно відповідально, здатність усвідомлювати важливість кожної дії для природи. Узагальнивши отримані результати, з'ясували, що розвиток екологічного мислення на низькому рівні знаходиться у 3 (8,1%) дошкільників експериментальної групи та 10 (31,2%) контрольної групи; на середньому рівні – у 24 (64,8%) дітей експериментальної групи та 19 (59,4%) контрольної; на високому – у 10 (27,1%) дошкільників експериментальної групи та 3 (9,4%) контрольної (рис.3).

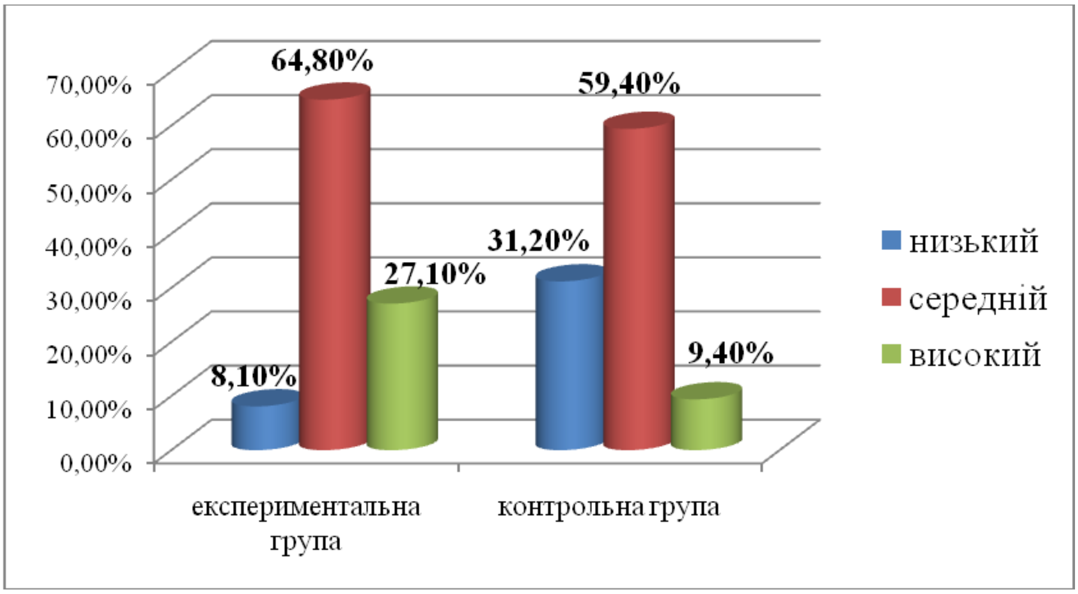

Рис. 3. Стан розвитку екологічного мислення дітей дошкільного віку

Таким чином, можемо стверджувати, що показники дошкільників експериментальної групи вищі за показники дітей дошкільного віку контрольної групи, отже, практичний досвід педагогів Європейського Союзу дає прогресивні результати у процесі розвитку екологічного мислення дітей.

Також під час нашого дослідження опитали вихователів КЗ «Заклад дошкільної освіти №26» ВМР, які протягом трьох років брали участь у різноманітних освітніх заходах проєкту Еразмус+ Jean Monnet Module 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» (2022) та переймали досвід колег Європейського Союзу щодо розвитку екологічного мислення дітей. На основі результатів опитування виокремили методичні рекомендації педагогам, а саме:

– організовувати природоцентрований простір (як у підході Reggio Emilia), проводити регулярні заняття на свіжому повітрі за моделлю лісових садочків (Waldkindergarten), упроваджувати екоосвітні програми на зразок Eco-Schools, що передбачають активну участь дітей у вирішенні природоохоронних питань;

– залучати дітей до екоарт-активностей, інтегрувати мистецтво для екологічного самовираження (змальовування природи, складання екологічних казок, проведення екоінсценізацій);

– застосовувати STEAM-підхід у природничих дослідженнях (вода, повітря, енергія);

– залучати батьків до спільних ініціатив (разом проводити суботники, брати участь у екологічних акціях, челенджах, проєктах).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розвиток екологічного мислення дітей дошкільного віку є передумовою виховання природо центрованої особистості, здатної подолати екологічну катастрофу та налагодити гуманні стосунки з природою. Розвиток екологічного мислення дітей – це цілеспрямований і багатогранний процес, що поєднує в собі засвоєння знань про природу, формування емоційного зв’язку з довкіллям і набуття практичних навичок дбайливого ставлення до навколишнього середовища. У процесі роботи виокремлено критерії, показники та рівні розвитку екологічного мислення дітей, запропоновано діагностичний інструментарій для дослідження. Результати засвідчили, що показники дітей, педагоги яких активно впроваджують європейський досвід, вищі, ніж у дітей, яких навчають за базовими програмами. Дошкільники демонструють глибше емоційне сприйняття, розуміння екологічних зв’язків у природі, проявляють екологодоцільну поведінку, ніж зазвичай. Для кращого розвитку екологічного мислення дітей пропонуємо використовувати екологічні діалоги, аналіз ситуацій, творчі завдання, спостереження та співучасть у природоохоронній діяльності. Отже, інтеграція європейських підходів у національну дошкільну педагогіку сприяє формуванню в дітей відповідального ставлення до природи, розвитку екологічного мислення, закладає основу для сталого розвитку суспільства.

Подальшого вивчення потребують питання, пов’язані з імплементацією в освітній процес Reggio-педагогіки, моделлю лісових садочків (Waldkindergarten) за європейським зразком, розбудова екошкіл (Eco-Schools) на базі українських закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

Базовий компонент дошкільної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України № 33. (2021). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text

Бєлєнька, Г., Науменко, Т., & Половіна, О. (2013). *Дошкільнятам про світ природи*. Генеза.

Іщенко, Л., & Мельникова, О. (2019). Розвиток дослідницьких здібностей у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, *2*(45), 75–79. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.45.75-79

Казьмірчук, Н., Карук, І., & Стахова, І. (2024). Інноваційні технології формування екологічної культури: європейський тезаурус. *Наука і техніка сьогодні*, *6*(24), 471–482. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34)-471-482

Карук, І., & Стахова, І. (2024). Аналіз європейського програмно-методичного забезпечення екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Суспільство та національні інтереси*, *5*, 241–250. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-241-250

Кононко, О., & Матвієнко, С. (2019). *Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку*. Видавництво НДУ ім. М. Гоголя.

Падалка, Р. (2018). *Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра* [Дис. канд. пед. наук, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова]. Репозитарій Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/40503

Скребець, В. О., & Шлімакова, І. І. (2014). *Екологічна психологія*. Слово.

Council Recommendation on Learning for the Green Transition and Sustainable Development. (2022). European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2022_243_R_0001

Council Recommendation on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems. (2019). European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019H0605%2801%29&qid=1638446515934

Davis, J., & Elliott, S. (Eds). (2023). *Young Children and the Environment: Early Education for Sustainability*. Cambridge University Press.

Ecological Education of Preschool and Primary School Children: a European Approach. (2022). EcoEdEU. https://ecoedeu.vspu.edu.ua/

Elliott, S., Ärlemalm-Hagsér, E., & Davis, J. (2020). Researching Early Childhood Education for Sustainability: Challenging Assumptions and Orthodoxies. *Australian Journal of Environmental Education*, *39*(1), 1–3. https://surli.cc/zlvssh

Lysklett, O. B., & Berger, H. W. (2017). What are the Characteristics of Nature Preschools in Norway, and How do They Organize Their Daily Activities? *Journal Adventure Education and Outdoor Learning*, *17*(2), 95–107. https://www.tandfonline.com/toc/raol20/17/2?nav=tocList

Tarasenko, G. (2018). Cultural and Educational Functions of Pedagogical Education While Solving Environmental Problems of Society (Search Aspect of Methodological Approaches). *Український педагогічний журнал*, *4*, 3–5. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-30-37

The European Sustainability Competence Framework. (2022). European Commission. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128040

Samuelsson, I. P., & Kaga, Y. (Eds.). (2008). *The Contribution of Early Childhood Education to a Sustainable Society*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000159355

Strategy for Education for Sustainable Development (ESD). (2021). UNECE. https://unece.org/esd-strategy

References

Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic Component of Preschool Education]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 33. (2021). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text [in Ukrainian].

Bielienka, H., Naumenko, T., & Polovina, O. (2013). *Doshkilniatam pro svit pryrody* [To Preschoolers about the World of Nature]. Heneza [in Ukrainian].

Council Recommendation on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems. (2019). European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019H0605%2801%29&qid= 638446515934 [in English].

Council Recommendation on Learning for the Green Transition and Sustainable Development. (2022). European Union. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2022_243_R_0001 [in English].

Davis, J., & Elliott, S. (Eds). (2023). *Young Children and the Environment: Early Education for Sustainability*. Cambridge University Press [in English].

Ecological Education of Preschool and Primary School Children: a European Approach. (2022). EcoEdEU. https://ecoedeu.vspu.edu.ua/ [in English].

Elliott, S., Ärlemalm-Hagsér, E., & Davis, J. (2020). Researching Early Childhood Education for Sustainability: Challenging Assumptions and Orthodoxies. *Australian Journal of Environmental Education*, *39*(1), 1–3. https://surli.cc/zlvssh [in English].

Ishchenko, L., & Melnykova, O. (2019). Rozvytok doslidnytskykh zdibnostei u ditei starshoho doshkilnoho viku [Development of Research Abilities in Older Preschool Children]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia «Pedahohika. Sotsialna robota»*, *2*(45), 75–79. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.45.75-79 [in Ukrainian].

Karuk, I., & Stakhova, I. (2024). Analiz yevropeiskoho prohramno-metodychnoho zabezpechennia ekolohichnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Analysis of European Programmatic and Methodological Support for Environmental Education of Preschool Children]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy, 5,* 241–250. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-241-250 [in Ukrainian].

Kazmirchuk, N., Karuk, I., & Stakhova, I. (2024). Innovatsiini tekhnolohii formuvannia ekolohichnoi kultury: yevropeiskyi tezaurus [Innovative Technologies for Forming Environmental Culture: European Thesaurus]. *Nauka i tekhnika sohodni,* *6*(24), 471–482. https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34)-471-482 [in Ukrainian].

Kononko, O., & Matviienko, S. (2019). *Psykholoho-pedahohichni aspekty rozvytku dytyny rannoho viku* [Psychological and Pedagogical Aspects of an Early Childhood Development]. Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

Lysklett, O. B., & Berger, H. W. (2017). What are the Characteristics of Nature Preschools in Norway, and How do They Organize Their Daily Activities? *Journal Adventure Education and Outdoor Learning*, *17*(2), 95–107. https://www.tandfonline.com/toc/raol20/17/2?nav=tocList [in English].

Padalka, R. (2018). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku ekolohichnoi svidomosti molodshoho shkoliara [Psychological Peculiarities of Young Learner's Environmental Awareness Development] [Dys. kand. ped. nauk, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova]. Repozytarii Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/40503 [in Ukrainian].

Samuelsson, I. P., & Kaga, Y. (Eds.). (2008). *The Contribution of Early Childhood Education to a Sustainable Society.* UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000159355 [in English].

Skrebets, V. O., & Shlimakova, I. I. (2014). *Ekolohichna psykholohiia* [Environmental Psychology]. Slovo [in Ukrainian].

Strategy for Education for Sustainable Development (ESD). (2021). UNECE. https://unece.org/esd-strategy [in English].

Tarasenko, G. (2018). Cultural and Educational Functions of Pedagogical Education While Solving Environmental Problems of Society (Search Aspect of Methodological Approaches). *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal, 4*, 3–5. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-30-37 [in English].

The European Sustainability Competence Framework. (2022). European Commission. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128040 [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025